

BOLALARNI MAKTABGA TAYYORLASHDA OILANING O'RNI

O'zbekiston-Finlandiya pedagogika instituti o'qituvchisi

Isayeva Dildora Sodikovna

O'zbekiston-Finlandiya pedagogika instituti talabasi

Qulliyeva Sevara Vahob qizi

Kalit so'zlar: Oila muloqot, ilk bolalik va maktabgacha yosh, shakllantirish, shaxsiy muvaffaqiyat, tarkib toptirish, ichki va tashqi ta'sirlar, omillar, ota-ona, pedagogik-psixologik bilimlar, ijtimoiy yaqinlik.

Annotatsiya: Mazkur maqolada bola tarbiyasida oila muhiti va ota-ona munosabatlariga oid masalalar va maktabgacha ta'limning o'rni qay darajada ekanligi haqida ma'lumot olasiz. Maqoladan bo'lajak mutaxassislar o'z kasbiy faoliyatiga oid intellektual salohiyatini tarkib toptirish bilan shug'ullanuvchilar foydalanish mumkin.

Ключевые слова: семейное общение, ранний детский и дошкольный возраст, формирование, личностный успех, состав, внутренние и внешние воздействия, факторы, воспитание, педагогическое.

Аннотация

В этой статье вы узнаете о роли дошкольного образования в воспитании ребенка, о семейном окружении и родительских отношениях. Статья может быть использована тем, кто занимается формированием интеллектуального потенциала будущих специалистов.

Key words: Family communication, early childhood and preschool age, formation, personal success, composition, internal and external influences, factors, parents, pedagogical-psychological knowledge, social closeness.

Abstract

In this article, you will get information about issues related to the family environment and parental relations and the role of preschool education in child upbringing. The article can be used by future specialists who are engaged in developing their intellectual potential for their professional activities.

KIRISH

Bolaning maktabga tayyorlanishi — bu uning hayotidagi muhim va mas'uliyatli bosqichdir. Maktab o'qishning ilk qadamlari bo'lib, bu jarayon faqat o'qituvchilarning emas, balki bolaning yaqin atrofidagi barcha kattalarning, xususan, oilaning hammasining yordami bilan muvaffaqiyatli amalga oshiriladi. Oila, bola uchun eng muhim ta'lim muhitini yaratadi, uning psixologik, intellektual, va ijtimoiy rivojlanishiga to'g'ridan-to'g'ri ta'sir qiladi. Oilaning o'rnini bolani maktabga tayyorlashda juda katta ahamiyatga ega. Jumladan, 2017-2021 yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha Harakatlar strategiyasini amalga oshirishga oid davlat dasturida ham ota-onalarning pedagogik madaniyatini, farzand tarbiyasi borasidagi burch va mas'uliyatini oshirish ustuvor vazifalar sifatida belgilab berilgan. Bola shaxsini shakllantirish, oilaviy munosabatlar, ota-onalar bilan farzandlarning o'zaro munosabatlari muammolarini o'rganish doimo insoniyat jamiyati taraqqiyoti davomida keng ilmiy jamoatchilik diqqat e'tiborida bo'lgan.

Bugungi kunda oila muhiti farzand tarbiyasida eng muhim va dastlabki bo'lg'in hisoblanadi-da, u shaxsni to'liq tarkib toptira olmaydi. Shunday vaziyatda maktablarga ehtiyoj seziladi. Bola maktabga kelgunga qadar ham, maktabda o'qish davrida ham asosan, oilada tarbiyalanadi. Oila davlatning asosiy kurtagi sifatida bolalarning dunyoqarashi, xulqi, didiga ta'sir ko'rsatadi. Oila a'zolarining ma'naviy birligi yoshlarni har tomonlama kamol toptirishning dastlabki va asosiy omillaridan biri hisoblanadi. Oilada kundan-kun kamolga yetib borayotgan farzand atalmish ne'mat eng avvalo, shu oilaning azaliy qadriyatlariga urf-odat va an'analarga to'la amal qilmog'i, qolaversa, ota-onaning o'zi farzandiga ibrat bo'la olishi lozim. Bolalarni barkamol inson qilib tarbiyalashda maktabni oila bilan mustahkam bog'lamay turib tarbiya sohasidagi butun ishlarni muvaffaqiyatli

amalg oshirib bo'lmaydi. Estetik, axloqiy va tarbiyaviy sifatlar kundalik hayot ehtiyojiga aylanib, ular oilaviy ihtimoiy tariya orqali tarkib toptiriladi va kamol topadi. Oilaviy tarbiya mazmunining tashkil etilishida dastlabki ta'sirini o'tkazmay qo'ymaydi deb ko'p bora takidlab o'tilgan.

1. Psixologik tayyorgarlik. Bolani maktabga tayyorlashning birinchi bosqichi uning psixologik jihatdan tayyor bo'lishidir. Oila, bolani yangi muhitga, yangi qoidalar va talablar bilan tanishtirishi kerak. Maktabda bolaga yangi o'qituvchilar, yangi tengdoshlari, o'qish jarayonlari kutmoqda, va ular bolaning psixologik holatiga ta'sir qiladi. Shuning uchun oila bola uchun maktabning nima ekanligini, uni qanday kutayotganini va qanday o'zgarishlar bo'lishi mumkinligini tushuntirish orqali bolaning asabiylashishini oldini olishga harakat qilishi kerak. Ota-onalar bolaning qo'rquv va xavotirlarini bartaraf etishda muhim rol o'ynaydi. Bola maktabga borishga tayyor bo'lishi uchun unga qo'llab-quvvatlash va ishonch berish zarur.

2. Intellektual tayyorgarlik. Bola maktabga kirishdan oldin asosiy bilimlarga ega bo'lishi kerak. Maktabda o'qish, yozish, va matematikani o'rganish boshlanadi. Oilaning roli bu jarayonda juda katta. Ota-onalar, masalan, bolaga kitoblar o'qib berish, oddiy matematik masalalarni yechishga yordam berish, va harflarni o'rganish orqali bolaning intellektual tayyorgarligini oshirishlari mumkin. Buning uchun oila farzandiga birinchi o'qish va yozish ko'nikmalarini mustahkamlash, tasavvurini kengaytirish va boshqarish qobiliyatlarini rivojlantirishga ko'maklashishi kerak.

3. Ijtimoiy tayyorgarlik. Maktabga borgan bola yangi ijtimoiy muhitga kiradi. U boshqa bolalar bilan tanishadi, ular bilan birga o'qiydi, ishlaydi va vaqt o'tkazadi. Oila, bola uchun bu muhitga moslashishning birinchi bosqichidir. Ota-onalar bolaning muloqot qobiliyatlarini rivojlantirish, boshqalar bilan o'zaro hurmatda bo'lishni o'rgatish, jamoadagi ishlarga, guruhlariga qo'shilish, va o'z fikrini ochiq ifodalashni o'rgatishlari lozim. Shuningdek, oilada bola uchun to'g'ri ijtimoiy me'yorlar, tartib-intizom va axloqiy qadriyatlar shakllanadi. Buning natijasida bola maktabda boshqa bolalar bilan yaxshi munosabatlar o'rnatadi va o'qish jarayoniga muvaffaqiyatli kirishadi.

4. Vaqtni boshqarish va intizom. Maktabda bola o'z vaqtini tartib bilan boshqarishni o'rganishi kerak. Ota-onalar bu jarayonda o'z bolalariga yordam bera oladilar. Bola o'qish va dam olish, o'yin va o'qish vaqtlari orasida to'g'ri muvozanatni topishni o'rganishi zarur. Oila, o'z bolalarini kun tartibi, o'qish vaqtiga rioya qilish, va o'z mas'uliyatlarini bajarishda yordam berib, ularga yaxshi odatlar va intizomni o'rgatadi. Maktabga borishdan oldin bolaning mustahkam tartibi bo'lishi uning muvaffaqiyatli ta'lim olishiga yordam beradi.

5. Motivatsiya va qiziqish. Bolani maktabga tayyorlashning yana bir muhim jihati – bu uning o'qishga bo'lgan qiziqishini oshirishdir. Oila, bola uchun o'qishning ahamiyatini tushuntirishi, uni maktabni kutish va unga tayyorlanishda qiziqarli jarayonga aylantirishi kerak. Ota-onalar bolaning o'qishga qiziqishini qo'llab-quvvatlash, uni yangi kitoblar bilan tanishtirish, turli xil o'quv o'yinlari va mashqlar orqali bilim olishga motivatsiya berishlari zarur. Agar bola maktabni qiziqarli va foydali bir joy deb bilsa, u o'qishga bo'lgan istagini saqlab qoladi va muvaffaqiyatli o'qiydi.

Kanada psixolog A.Banduraning fikricha, bola ilk davrlaridagi shaxsiy muvaffaqiyatlari o'zining boshqalar kutayotgandek tutishiga tayyorligiga bog'liq. U ota-onasi kutayotgandek va unga qoniqish keltiradigan harakatlarni amalga oshirib boshlaydi va boshqalarnikidek harakatlanishni boshlaydi. Bola o'zi uchun ideal inson qilib o'zgalarni emas ota-onasini ideal inson sifatida ko'rishi kerak. Avvalambor bola tarbiyasida oila mustaxkamligi birinchi o'rinda turadi. Onamiz bizni odobli, tartibintizomli, mehribon, ozodalikka rioya qiladigan, kattalar va kichiklarga hurmatda bo'ladigan qilib tarbiyalasa, otamiz esa bizni masuliyatli, qat'iyatli, kuchli, o'ziga ishonadigan, sabr-bardoshli qilib tarbiyalaydi. Bola boshqa muhitga tushib qolganida kattalarga hurmati, dunyoqarashi, har qanday vaziyatda o'zini tuta ola bilishi oilada ko'rgan tarbiyasini yuzaga keltirib chiqaradi. Albatta bola tarbiyasining shakllanishida ota – ona asosiy rolda bo'lishi lozim.

Pedagogik psixologik bilimlar — bu ta'lim jarayonining samarali bo'lishi uchun zarur bo'lgan psixologik nazariyalar va amaliyotlarni o'z ichiga oladigan bilimlar sohasidir. Bu bilimlar o'qituvchilarga, tarbiyachilarga va boshqa ta'lim jarayonida ishtirok etuvchi

shaxslarga bolalar va o'quvchilarning psixologik holati, xulq-atvori, hissiy va aqliy rivojlanishini tushunishga yordam beradi. Pedagogik psixologiyaning asosiy maqsadi ta'lim jarayonini o'quvchilarni rivojlantirish va ularning ehtiyojlariga moslashtirishdir.

Pedagogik psixologik bilimlarning asosiy yo'nalishlari:

1. Bolalar va o'quvchilarning rivojlanish psixologiyasi

Bolalarning jismoniy, aqliy, hissiy, ijtimoiy va axloqiy rivojlanish bosqichlarini o'rganish. O'quvchilarning rivojlanishiga ta'sir etuvchi omillarni (oilaviy, ijtimoiy, madaniy, biologik) tahlil qilish.

2. O'qitish va o'rganish psixologiyasi

O'qish jarayonining psixologik asoslari, o'qitish metodlari va texnologiyalarining o'quvchi psixikasiga qanday ta'sir qilishini o'rganish.

O'qish motivatsiyasi, konsentratsiya, diqqat va xotira kabi jarayonlarni boshqarish. Ta'limni individual va guruh shaklida tashkil etishning psixologik asoslari.

3. Ta'limdagi xulq-atvor va intizom

O'quvchilarning xulq-atvorini shakllantirish va ijtimoiy ko'nikmalarni rivojlantirish. Ta'lim jarayonida intizomni saqlash, konfliktlarni hal etish va o'quvchilarning hissiy holatini boshqarish.

4. Hissiy rivojlanish va emotsional intellekt

O'quvchilarda hissiy barqarorlikni ta'minlash, stressni boshqarish va hissiy intellektni rivojlantirish. Empatiya, o'zini ifoda etish va boshqalar bilan ijtimoiy aloqalarni mustahkamlash.

5. Individual farqlar va ta'limda shaxsga moslashish

Har bir o'quvchining individual xususiyatlarini inobatga olgan holda ta'lim jarayonini tashkil etish. Ijtimoiy, madaniy va iqtisodiy farqlarga asoslangan pedagogik yondashuvlar.

6. O'qituvchining psixologik tayyorgarligi

O'qituvchilarning o'z ishiga psixologik tayyorgarligi, o'quvchilarga psixologik yondashuvlarni qo'llash usullari.

O'qituvchining emotsional barqarorligi, stressni boshqarish va o'zini o'qituvchi sifatida rivojlantirish.

7. Psixologik diagnostika va maslahat

O'quvchilarning psixologik holatini aniqlash va tashxis qo'yish usullari.

O'qituvchilar uchun psixologik maslahatlar va yordam ko'rsatish.

Pedagogik psixologik bilimlarning amaliy ahamiyati:

O'qituvchiga yordam: O'qituvchilar ta'lim jarayonida o'quvchilarning psixologik holatini tushunib, ularga samarali yordam ko'rsatishlari uchun zarur bo'lgan bilimlarga ega bo'lishlari kerak.

Ta'lim jarayonining optimallashtirishi: O'quvchilarning individual ehtiyojlariga javob beradigan ta'lim metodlarini tanlash va ta'lim jarayonini shaxsiylashtirish orqali o'qish samaradorligini oshirish.

Emotsional rivojlanish: O'quvchilarning hissiy va ijtimoiy rivojlanishini qo'llab-quvvatlash, ularning o'zini ifoda etishi, do'stona muhitda o'qishlari uchun zarur sharoitlar yaratish.

Pedagogik psixologik bilimlar ta'lim jarayonining muvaffaqiyatli va samarali bo'lishi uchun zarur asos bo'lib, o'qituvchining o'quvchi psixologiyasini tushunishi va unga mos ravishda ta'lim berishi, shuningdek, o'quvchilarni rivojlantirish va ularning ehtiyojlariga moslashishning muhim vositasidir.

Sharq allomalari o'z asarlarida farzandlarga tarbiya va ta'lim berish, uni ma'rifatu madaniyatga yetaklash muammolariga e'tibor berganlar. Buyuk mutafakkirlar farzand tarbiyasi, go'zal axloqning inson kamolotiga sabab bo'luvchi yuksak fazilat ekanini ta'kidlaganlar. Jumladan, Imom Buxoriyning "al-Adab al-mufrad hadislar to'plami, Abu Lays Samarqandiyning "Tanbehul g'ofiliyn" asarlarida farzandlarga yuksak insoniy fazilatlarni kamol toptirish tarannum etilgan. Yurtimiz ulamolari o'z asarlarida farzandining chiroyli odobidan umid qilgan ota-ona, uni muntazam ravishda husni xulq asosi bo'lgan muomala odobining quyidagi qirralari bilan tanishtirib borishi muhim ekanini alohida ta'kidlaganlar:

- farzandingiz odamlar bilan muomalada shirinsoʻz, muloyim, bosiq va kamtar boʻlishiga eʼtibor qarating;

- odamlar xursandchiligini baham koʻrish, gʻam-anduhidan qaygʻurish, molmulkiga xiyonat qilmaslik, yaxshilikka chorlab, yomonlikdan qaytarish husni xulq egalariga xos fazilatlardandir. Shuning uchun farzandingizga ana shu xislatlarni bolalikdan singdirish payida boʻling;

- farzandingizga oʻzgalar bilan muomala chogʻida boshqalarni gʻiybat qilish, oʻzgalarni mensimaslik, obroʻsi, boyligi yoki mansabiga qarab munosabat koʻrsatish ham odobsizlik ekanini uqtirib boring;

- yoshi ulugʻ kishilar, ustozlar bilan muomalada ularning koʻziga tik boqmay, gaplarini jim tinglash, savollarigagina javob qaytarish, buyruqlarini sidqidildan bajarish ham bolalar qalbiga jo qilishga eʼtibor bering. Abdulla Avloniy bola tarbiyasini nisbiy ravishta quyidagi toʻrt boʻlimga ajratadi:

1. "Tarbiyaning zamoni".

2. "Badan tarbiyasi".

3. "Fikr tarbiyasi".

4. "Axloq tarbiyasi".

haqida hamda uning ahamiyati toʻgʻrisidagi fikr yuritiladi.

Shaxsiy muvaffaqiyat – bu insonning oʻz maqsadlariga erishish, oʻzini rivojlantirish va hayotdagi oʻzgarishlarga moslashish jarayonini anglatadi. Shaxsiy muvaffaqiyat har bir kishi uchun individual boʻlib, har bir insonning hayotidagi ahamiyatli va shaxsiy maqsadlar bilan bogʻliqdir. Quyida shaxsiy muvaffaqiyatga erishishning asosiy omillari keltirilgan:

1. Aniq maqsadlarni belgilash

Shaxsiy muvaffaqiyatning dastlabki qadami – oʻz maqsadlarini aniqlashdir. Maqsadlar aniq, oʻlchab boʻladigan va vaqt bilan chegaralangan boʻlishi kerak. Maqsadlar sizni ilhomlantirishi, yoʻnaltirishi va kuchli motivatsiya berishi zarur.

2. Oʻz-oʻzini rivojlantirish

Shaxsiy muvaffaqiyat uchun o'z-o'zini rivojlantirish, o'qish, yangi ko'nikmalarni o'zlashtirish va o'z salohiyatini eng yuqori darajaga chiqarish juda muhim.

Kitoblar o'qish, kurslar, treninglar va yangi tajribalar shaxsiy o'sishga yordam beradi.

3. Mehnatsevarlik va qat'iyat

Muvaffaqiyatga erishish yo'lida mehnat qilish va doimiy harakat qilish zarur. Bu jarayonda qat'iyat va izchillik alohida ahamiyatga ega.

Har qanday muvaffaqiyat – bu vaqt, kuch va sabrni talab qiladigan jarayon.

4. Ijobiy fikrlash va motivatsiya

Muvaffaqiyatga erishish uchun ijobiy fikrlash juda muhim. O'zingizga bo'lgan ishonchni oshirish, qiyinchiliklarga qarshi turish va har doim ijobiy qarashda bo'lish muvaffaqiyatga erishishning asosiy omillaridan biridir.

Motivatsiya ham doimiy ravishda saqlanishi kerak. Bu sizning maqsadlaringizga erishish uchun zarur energiyani beradi.

5. Qiyinchiliklarni yengish

Har bir muvaffaqiyat yo'lida qiyinchiliklar va to'siqlar bo'ladi. Bu qiyinchiliklarni yengib o'tish uchun murosa qilish, moslashish va yangi yechimlar izlash zarur.

Shaxsiy muvaffaqiyatga erishganlar ko'pincha muvaffaqiyatsizliklarni o'rganish va ulardan saboq olish orqali muvaffaqiyatga erishadilar.

6. Muvozanat va sog'lik

Shaxsiy muvaffaqiyat nafaqat ish yoki maqsadga erishish bilan bog'liq, balki hayotingizdagi muvozanatni saqlash, sog'likni e'tiborga olish ham muhimdir.

Yaxshi jismoniy va ruhiy holat sizning muvaffaqiyatga erishish ingliz muvaffaqiyatga erishish uchun qat'iyat, mehnat va izlanish zarur.

Bolalarni maktabga tayyorlashda oila muhim rol o'ynaydi. Oila, bolaga faqat bilim bermasdan, uning ruhiy, ijtimoiy va psixologik tayyorgarligini ham ta'minlaydi. Ota-onalar bolaning rivojlanishida, uning o'qishga bo'lgan qiziqishini oshirishda va maktab hayotiga moslashishda boshliqlardan biridir. Agar oila bolaning o'ziga ishonchini oshirib, unga tayyorgarlikning barcha jihatlarini yaratib bera olsa, bolaning maktabdagi

muvaffaqiyatlari yuqori bo'ladi va uning ta'limi samarali bo'ladi. Umuman, ta'limning qaysi bosqichida bo'lmasin, tarbiyachi-o'qituvchi yuksak pedagogik, psixologik va metodologik tayyorgarlik darajasiga ega bo'lgan holda, ularning yosh xususiyatini inobatga olib ta'lim-tarbiya jarayonini to'g'ri tashkil etishlari, shu bilan birgalikda o'qituvchi o'quvchilar jamoasi bilan pedagogik muloqotni har tomonlama mukammal tashkil etish va ko'zlangan maqsadga erishishi uchun tarbiyaviy jarayonning jamiyat talablariga mos keluvchi yetakchi tamoyillaridan o'rinli foydalanishi lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2015 yil 30-sentabrdagi PQ-3305-son "O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha ta'lim vazirligi faoliyatini tashkil etish to'g'risida" gi qarori.
2. Muhammedova D.G', Mullaboyeva N.M, Rasulov A.I "Umumiy psixologiya". TOSHKENT-2017
3. Zakirov, Djumanov Sherali. "TALABALARDA KOMUNIKATIV QOBILIYATLARNI SHAKILLANTIRISH TEXNALOGIYALARI" .(2020): 543- 545
4. BOLALARNI HAR TOMONLAMA RIVOJLANTIRISHDA - ART TERAPIYANING AHAMIYATI. TA'LIM VA RIVOJLANISH TAHLILI ONLAYN ILMIY JURNALI. Jild: 04, Nashr:01 | Yanvar - 2024 ISSN: 2181-2624
5. **MAKTABGACHA TA'LIM TARBIYANI TASHKIL ETISH. Uslubiy qo'llanma.** <https://library.uzfi.uz/ebooks/view?id=18082>. № 1243-7560-5999-432c-2125-1811-8655.
6. JOURNAL OF NEW CENTURY INNOVATIONS . BEFORE SCHOOL EDUCATION IN THE ORGANIZATION EDUCATION SHAPE. Journal of new century innovations_Volume-27_Issue-4.
<http://www.newjournal.org/index.php/new/issue/view/161>.
7. Education and Development PROPER ORGANIZATION OF TRAINING IN PRE-SCHOOL EDUCATIONAL ORGANIZATIONS. [TA'LIM VA RIVOJLANISH](#)

TAHLILI ONLAYN ILMIY JURNALI (ISSN - 2181-2624). Volume: 03 Issue: 02 |
Feb-2023 ISSN: 2181-2624 www.sciencebox.uz.

8.FORMING CHILDREN'S CREATIVE ABILITIES. Web of Scientist:
International Scientific Research Journal, 3(02), 62–68.
<https://doi.org/10.17605/OSF.IO/D3JVH>

9. Kolb, D. A. (1984). Experiential Learning: Experience as the Source of Learning and Development. Prentice-Hall.

10.Gibbs, G. (1988). Learning by Doing: A Guide to Teaching and Learning Methods. Oxford: Oxford Further Education Unit.

11. Beck, A. T. (1997). The Past and Future of Cognitive Therapy. Journal of Psychotherapy Practice and Research, 6(4), 276–284.

12.Schön, D. A. (1983). The Reflective Practitioner: How Professionals Think in Action. Basic Books.

13.Boyd, E. M., & Fales, A. W. (1983). Reflective learning: Key to learning from experience. Journal of Humanistic Psychology, 23(2), 99-117